

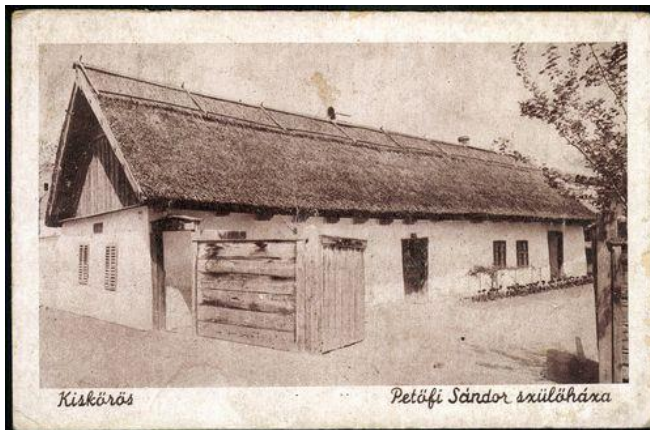
PETŐFI SÁNDOR

1823-1849

PETŐFI SÁNDOR PORTRÉJA

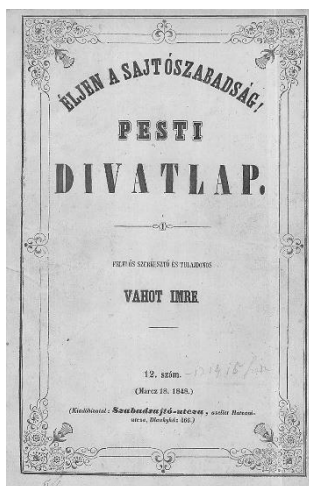
Petőfi élete

1823. január 1-jén született **Kiskőrösön**, elmagyarosodott, evangélikus, szláv családban. Eredeti neve Petrovics, amit költői megjelenésétől Petőfire magyarosít. Születése után nem sokkal Kiskunfélegyházára költöztek. Apja, Petrovics István tehetős mészáros volt, igyekezett gyermekeinek jó neveltetést adni. Petőfi nem kevesebb, mint kilenc iskolát járt meg, tanult többek között Pesten, Aszódon, Selmecbányán, Pápán. Aszódon beállt a helyi vándorszínészek közé, de tanára riasztotta a papát, aki megérkezve „bikacsökkel” kényszerítette vissza az iskolába. Színészi álmairól nem mondott le, újfent megszökött, s beállt Pesten színházi statisztának. Ekkor az apa komolyabb „fegyvert” fogott, az anyai könnyeket, amelyek hatására Petőfi megint visszatért tanulmányaihoz. Az 1838-as nagy árvíz elvitte mindenüket, a család elszegényedett, nem tudta folytatni az iskolát. Nyáron a rokonokhoz küldik Ostffyasszonyfára, ahol gondoskodnak róla. Orlay

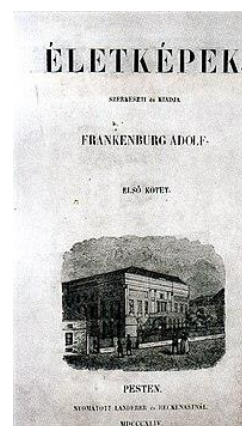
Petricus Soma, a későbbi festő Petőfi unokatestvére volt. Mivel a család nem akarta támogatni tanulmányait, Sopronban katonának állt. Zágrábban tífuszt kapott, nagy betegen feküdt a kórházban, mikor leszerelték. Megint vándorszínésznek áll, majd Pápán, a kollégiumban folytatja iskoláját két éves lemaradással. Itt ismerkedik meg, s köt barátságot Jókai Mórral. 1842-ben megjelennek első versei az Athenaeumban. Műfordításokból tartja fenn magát. 1843-ban Erdélyt járta, mint vándorszínész, de lebetegedett, és 1843/44 telét legyengülve Debrecenben töltötte egy fűtetlen szobában, amit egy barátja szerzett neki. „A végső ponton álltam, kétségbeesett bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál.” 1844 februárjában, télvíz idején gyalog megy Pestre a verseivel Vörösmartyhoz, aki felismerve költői tehetségét, kiadásra ajánlja a Nemzeti Körben. Petőfi első verses kötete adakozásból jelenhetett meg. 1844 a költői beérkezés éve Pesten.

A *Pesti Divatlap* szerkesztőjeként anyagi viszonyai konszolidálódnak, pillanatok alatt ünnepezt költő lesz. Felvidéki körútján mindenhol már, mint a nemzet költőjét fogadják.

A hamar jött dicsőségnek azonban keserű ára volt. 1845-ben kritikusai támadások érik, költészetét igénytelennek, „pórias”-nak nevezik. Petőfi sértetten Szalkszentmártonba vonul a szülőkhöz.

1845/46 tele az emberi-költői válság hónapjai. Mögötte két reménytelen szerelem, és a méltatlan támadások. Világképe elkomorul. 1846 tavaszán azonban megújhódva tér vissza Pestre, immár letisztult költői programmal. Megszervezi a Tízek Társaságát, amely fiatal írókból-költőkből állt, s a szerzők jogai mellett álltak ki az őket anyagilag kihasználó kiadókkal szemben. Ez volt az írók sztrájkja. Petőfi Jókai lapjához, az *Életképek*hez áll szerzőnek. 1846-ban az erdélyi országgyűlésre látogat, Nagykárolyban ismerkedik meg, s köt barátságot Teleki Sándor gróffal. Itt találkozik Szendrey Júliával is. A két fiatal egymásba szeret, de Júlia apja rossz szemmel nézi ezt, s nem akarja áldását adni a házasságra. Petőfi visszatér Pestre, közben az a pletyka járja, hogy Júlia máshoz készül feleségül menni, illetve hogy Petőfi „viszonzásul”

megkéri Debrecenbe egy színésznő kezét, aki azonban okosabb volt nála, és kosarat adott neki.

1847-ben a Toldi megjelenése után barátságot köt Arany Jánossal, meg is látogatja

Nagyszalontán. Megjelenik a *Reszket a bokor, mert...* c. verse, amit Szendrey Júlia magára vesz, s egy levélben azt üzeni: „Ezerszer Júlia.” Petőfi rohan, s a szülői ellenkezéssel mit sem törődve, szeptemberben Erdődön megtartják az esküvőt. Az ifjú pár a mézesheteket Koltón tölti Teleki Sándor gróf kastélyban. 1847/48-ban aktívan részt vesz a közéletben, Petőfiék egy lakásban laknak Jókaival a Dohány utcában. Az 1848. márciusi eseményeknek vitathatatlanul ő a főszereplője. Nyáron azonban megbukik a követválasztáson, Szabadszálláson, mert az ellenjelölt hívei elterjesztik róla,

hogy orosz kém, feleségével együtt úgy kell kimenekíteni a felheccelt nép közül. Szeptemberben – bár szeretne volna megvárni gyermeke születését – honvédnek állt. Decemberbe született meg Zoltán fia. 1849-ben Bem seregében szolgál, Bem úgy óvja, mintha a saját fia lenne. 1849. július 31-én **Fejéregyházán** (a segesvári csatában) halt meg, vagy tűnt el. Holttestét nem találták meg. (Halálának körülményei máig tartó vita tárgya, egyes feltételezések szerint a megszálló orosz csapatok foglyaként Szibériába vitték, s ott, Barguzinban halt meg. A feltárt csontokat azonban a Magyar Tudományos Akadémia nem ismeri el Petőfiének.)

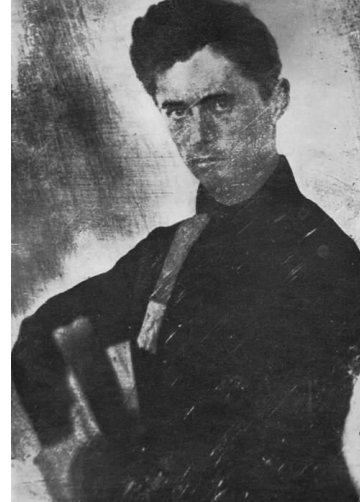

[Bereményi Géza-Cseh Tamás: Petőfi halála](#) (dal)

JELENTŐSÉGE

Petőfi azon kevés magyar író-költő közé tartozik, akik világhírűvé váltak. Nézzük, mit ír róla a világ leghíresebb enciklopédiája, az Encyclopaedia Britannica Online!

Sándor Petőfi, [...] one of the greatest Hungarian poets and a revolutionary who symbolized the Hungarian desire for freedom. [...] His poems glowed with political passion, and one of them, "Talpra magyar" ("Rise, Hungarian"), written on the eve of the revolution, became its anthem. [...] Petőfi disappeared during the Battle of Segesvár, July 31, 1849, and was assumed to have died in the fighting, though his body was never discovered. (Later claims that Petőfi had been taken prisoner and sent to Siberia were discredited.)

Petőfi's poetry is characterized by realism, humour, and descriptive power and imbued with a peculiar vigour. He introduced a direct, unpretentious style and a clear, unornamented construction adapted from national folk songs. This simplicity was the more arresting as it was used to reveal subtle emotions and political or philosophical ideas.

Encyclopaedia Britannica Online, 2015

Mint látjuk, elsősorban s forradalmárként és népies költőként emlékeznek rá, kiemelve realizmusát, humorát, leíró erejét. (A *Nemzeti dal*t tévesen a magyar himnuszként említi.)

Petőfi, az ember

Plebejus családból származik, mégis korán jelentkező **kiválasztottság tudat** jellemzi: *Anyám, az álmok nem hazudnak,/ takarjon bár a szemfödél,/Költő neve, anyám, fiadnak,/ soká, örökön él. (Jövendölés)* *De már rég meg van mondva, hogy én középszerű ember nem leszek: aut Caesar aut nihil. (levél,1842, Pápa)* **Nonkonformis, rebellis személyiség, határozott plebejus göggel** — magyarul: öntörvényű, lázadó, lenézi a születési kiváltságokat, csak a szellemi kiváltságot ismeri el. Ő a magyar „megvesztegethetetlen”¹, ha kell, a kegyetlenségig őszinte, az emberi tisztesség kivételes példája: *Mint a róna, hol születtem,/Lelkem útja tetteimben/Egyenes! (Én); „Koldúsból és függetlenség!” Ez legyen jelszavad. „(Ha férfi vagy, légy férfi)*

¹ „a megvesztegethetetlen”: így hívták a francia forradalom vezetőjét, Robespierre-t

Petőfi, a legenda

Petőfi tudatosan alakította a róla kialakuló képet, **az első populáris költőnk**. Neve összeforrott az 1848-49-es forradalommal és szabadságharccal, titokzatos halálával az egyik **mártírköltőnk és legenda** lett. Gyakran festettek róla sematikus képet, holott költészete sokszínű. Különböző politikai rendszerek próbálták meg kisajátítani, ez is hozzájárult a sokszor hamis Petőfi-kultuszhoz.

Petőfi, a költő

Az **első küldetéses költőnk**, aki a költészetet eszköznek tekinti a társadalmi ügy szolgálatában. *(A XIX. század költői, Rongyos vitézek)*. „*Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint mártírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokráciát!*” *(Levél Arany Jánoshoz)* Határozott ars poeticája van, a **romantikus vátesz költőé**. Abszolút **alanyi költő**, azaz verseiben közvetlenül vall érzelmeiről. Jellegzetesen romantikus: a **szubjektív élménylira** jellemzi. Pályája során háromféle **költői szerepet** váltogat: az **ösztönös zseniét** (poeta natus), a **szubjektív költőét**, a romantikus **prófétaköltő** szerepét. Petőfi, „nép egyszerű fia” azonban angolból Shakespeare-t fordít, franciából regényeket, és németül olvassa a kortárs német költőket! **Témában és poétikában is megújította a magyar lírát.**

Tematikai újítása: beemeli az irodalomba a népeletet, a népi hőst, **népben-nemzetben gondolkodik, demokratizálja az irodalmat.** A **magánélet** hétköznapijait, intim pillanatait is megverseli *(Disznótorban, Egy estém otthon)*. Meghonosítja a **családi lírát**, a **hitvesi költészetet** *(István öcsémhez, Minek nevezzelek?)*. Megújítja a **tájköltészetet** *(Az alföld, A puszta, télen)*. **Politikai, forradalmi verseivel a közüggé teszi az irodalmat.**

Poétikai újítása: a szépirodalmi stílust a beszélt köznyelvhez közelíti, ezért is válhatott populáris költővé (*Egy estém otthon*). Az **irodalmi népiességet** ő emeli magas szintre. (Ezt nevezték el később népnemzeti esztétikának.) Meghonosítja a **népdalformát**, az **ütemhangsúlyos verselést**. Többnyire a romantika **természetszimbolikájával** él. Az irodalmi népiesség azonban csak egyik színfoltja költészetének. Petőfi korát megelőző **modern költő is**, ír kötetlen szabad verseket. Ilyen *Az örült*, amely ráadásul szabad asszociációkra épül, amit majd Rimbaud ('rembó') szimbolista költő, illetve a 20. századi avantgárd alkalmaz. Ezt a modern Petőfit mutatja *Az apostol* c. elbeszélő költeménye is. Külön ki kell emelni **humorát**, komikai érzéke rendkívüli, ő írja meg a máig legjobb vígeposzt (*A helység kalapácsa*), de lírai költészetében is számos humoros verset találunk (*Disznótorban*, *Pató Pál*). Ugyanakkor nem idegen tőle az emelkedett, filozofikus hang sem, sok versében találunk Vörösmartyéhoz hasonló, **látomásos képalkotást** (*Beszél a fákkal a bús őszi szél... Világosságot!*).

PÁLYAKÉPE

Első korszaka 1842-1844

Petőfi tehát az első populáris költőnk, két év alatt vált országos híró „sztárrá”. 1842 és 44 között verseivel meghódítja az olvasóközönséget, humoros, hetyke modorával divatot teremt. Első korszakára az **irodalmi népiesség** túlsúlya jellemző, 1844-re már kiemelkedő műveken van túl, megírta [A helység kalapácsa](#)-t és a *János vitézt*, versei között olyan remekműveket találunk, mint a [Hazámban](#) -t, az [Egy estém otthon](#)-t, [Az alföld](#)-et.

Második korszak 1845-46 tele

A hirtelen jött népszerűség csúcsán azonban a mélyre zuhan. Két reménytelen szerelem fájdalmát tetézik a kritikus támadások. Költészetét „póriának”, igénytelennek nevezik, s ekkor **emberi és költői válság**ba esik. Vissza is vonul Pestről Szalkszentmártonba, a szüleihez, s ott vészeli át 1845-46 telét, újragondolva életét, költészetét. Ez az ún. **Felhők** korszaka, amely az ekkor született verseiklusáról kapta az elnevezést. A cím utal a költő elborult kedélyére, világképére. A válság mégis termékenyítően hatott költészetére, **gondolatilag elmélyül, stílusa is megújul**. Felhagy a népies dalokkal, kötetlen, sokszor rímtelen verseket, sőt, versfoszlányokat ír. A *Felhők*

korszak költeményein nyomot hagyott Byron világfájdalma, sokszor cinikus világszemlélete. Mindegyik műve egy fájdalmas, szinte már embergyűlölő lelket tükröz. [*A világ és én, Az örült, Annyit sem ér az élet..., Mögöttem a múlt..., Itt állok a róna közepén*](#)

Harmadik korszaka 1846-49

1846 tavaszán **emberileg és költőileg megerősödve** lábal ki a válságból, a [*Dalaim, Sors, nyiss nekem tért...*](#) már az önmagára talált költőt mutatja. **Világképe, stílusa letisztult, s határozott ars poeticával** tér vissza Pestre. A körülötte mozgolódó magyar társadalom annyira elragadja, hogy a benne rejlő költői szerepek közül a **küldetéses-politikus alkat** győz, a művészi kísérletezést feláldozza a társadalmi cél érdekében. Ez tudatos választás volt. A politikai közélet radikális, **republikánus** (köztársaságpárti) szárnyához tartozik. **1847 az emberi-költői beérkezés éve.** Magánemberként is révbe ér házasságával, 1848 pedig már a prófétaköltő és közéleti szereplő kiteljesedése. Ars poetica verseiben fejt ki költői-politikai célját: a társadalom demokratizálását, a nép kulturális és politikai felemelését: [*A XIX. század költői, Ha férfi vagy, légy férfi...*](#) Ugyanakkor, 1847-ben írja a [*Világosságot!*](#) c. verset is, amelyben nem a forradalmi hang, hanem a kétségek merülnek fel, bizonyítva, hogy Petőfi reflektáltan gondolkodó ember volt, nem megfontolatlan „rebellis” — pontosan tudta, mire vállalkozott. Az életművet lezáró elbeszélő költemény, [*Az apostol*](#) lírai önportré: a küldetéses ember vívódásairól, kudarcairól, megvilágosodásáról szól. 1848 nyarán Petőfi megbukott a követválasztáson, az ellenfelei elterjesztették róla, hogy orosz kém, úgy kellett kimenekíteni a felheccelt tömegeből. *Az apostol* ezt a csalódást tükrözi, s azt a felismerést, hogy a történelmi változásokhoz idő kell, a nép még nem érett a demokráciára. Utolsó verse a [*Szörnyű idő,*](#) megrázó erejű, nagy költemény, sejtetni enged, milyen mélységeket rejtett még költői tehetsége.

Ajánlott irodalom:

Margócsy István: *Petőfi*

Petőfi és Arany levelezése

Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*

Petőfi ars poeticája

Az **ars poetica** eredeti jelentése: a „költészet mestersége”, ma „költői hitvallás” jelentésben használjuk. Az ars poetica vers lehet: **programadó** mű, amelyben a költő egy új költői programot, stílust hirdet meg. Lehet **vallomás**, amelyben a saját költészetéről vagy általában a költészetéről beszél. Szólhat **valóság és művészet, forma és tartalom** kapcsolatáról. Lehet **anti-ars poetica**, amelyben a költő elutasít egyfajta költészetet.

Az első ars poeticát Horatius, a római költő írta. Versében tanácsokat ad költőtársainak, s szerinte a költészetnek két célja van: a gyönyörködtetés és a tanítás, vagyis miközben esztétikai élményt nyújt, közben el is gondolkodtat. Horatius esztétikája sokáig volt az európai költészet alapműve.

A magyar költészet leghíresebb ars poetica versei:

Petőfi Sándor: *A XIX. század költői*

Arany János: *Vojtina ars poeticája*

Ady Endre: *Hunn, új legenda*

Babits Mihály: *A lírikus epilógja, Régen elzengtek Sappho napjai*

Kosztolányi Dezső: *Költő a huszadik században, Esti Kornél éneke*

József Attila: *Ars poetica*

Parti Nagy Lajos: *Dallszöveg*

Petőfi korai ars poetica verse [A természet vadvirága](#) (1844). Ebben szembeállítja a poeta doctust (tudós költőt) a poeta natusszal (ösztönös költő). A verscím önszimbólum, a költő a természet vadvirága, vagyis az ösztönös zseni, aki megvetéssel beszél a tudós költészetéről, amelyet üvegházak satnya sarjadékainak, tehát mesterségesnek nevez. A vers indulatból született a kritikusok támadásaira, tele van túlzó állítással, Petőfi maga is hozzájárult a „népies fenegyerek” imázshoz, ami róla kialakult. Hogy nem letisztult ars poeticáról van szó, bizonyítja, hogy még képzavart is tartalmaz: a természet vadvirága koncot vet a kutyák torkába:

Mit ugattok, mit haraptok/Engemet, hitvány ebek!/Torkotokba, hogy megfúltok,/Oly kemény koncot vetek./ Nyirbáljatok üvegházak / Satnya sarjadékain;/A korlátatlan természet/Vadvirága vagyok én.

Petőfi ars poétikája 1846-ra tisztul le. Szakít a népies költő egyoldalú szerepével, ettől kezdve direkt népies verset ritkábban ír, hangja, **világképe filozofikusabbá, politikusabbá** válik. Az ütemhangsúlyos verselés mellett gyakran él az időmértékes verseléssel is. Költészete érettebb, elmélyül gondolatilag, miután tisztázta magában, mit is akar emberként-költőként képviselni. A [Dalaim](#) címűben a **romantikus élménylíra** képviselője szólal meg, a szubjektív

költő. Minden egyes versszak sokszínű költészetének egy-egy árnyalatát sűríti metaforába. A vers közvetlen kivetülése pillanatnyi hangulatainak, életérzéseinek: holdsugár, pillangó, vadrózsa, szivárvány, felleg, villám. A [Sors, nyiss nekem tért...](#) c. versben már a **küldetéses költő** szólal meg: „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek /Az emberiségért valamit!” Ez a küldetésstudat túlmutat a pusztán művészi szándékon, már politikai cél is. A váteszt halljuk: „Láng van szivemben, égből-eredt láng” a próféták küldetéséhez hasonlítja a sajátját, a Golgota keresztjére utalva pedig a jézusi áldozatot is vállalná az emberiségért. Fontos észrevenni, hogy már nemcsak a népben, hanem **az egész emberiségben gondolkodik**, akárcsak az [Egy gondolat bánt engemet](#) c. versben. Ez az egyetemes gondolat, a **világszabadság** kivívása emeli Petőfi kora legnagyobbjai közé. Akárcsak Schiller [Örömdája](#), az *Egy gondolat...* is az egyetemes testvériséget hirdeti. Miközben büszkén vállalja magyarságát, túl is tekint a nemzeti célon, világméretű változásban reménykedik. Igazi, **romantikus idealista**, a francia forradalom *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség!* jelszavának követője, azaz **republikánus**, köztársaságpárti. Ezt a republikánus politikai programot köti össze a prófétaköltő feladatával [A XIX. század költői](#) c. ars poeticájában. Ebben elutasítja az öncélú költészetet, s meghirdeti az új költői programját, a szabadság, a forradalom szolgálatát. Mostantól ez a feladat az elsődleges célja, beleveti magát a közéleti küzdelembe, hogy a köztársaságpárti célokat képviselje. Ebben végig következetes marad, az országgyűlés reformjait kevésnek találja, erre utal a „hamis próféták” kifejezéssel. Az ötödik versszak egyenlőséget hirdető programját tekinthetjük utópisztikusnak, de Petőfi itt is átgondolt, tudatos. Tisztában vele, hogy nem elég a népnek politikai jogokat adni, hanem kulturálisan is fel kell emelni: *Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán: / Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!*. A [Ha férfi vagy, légy férfi...](#) (1847) is ars poetica, Petőfi **etikáját** (értékrendjét) foglalja össze erkölcsi parancsokban. A romantikus férfiideál jelenik meg benne, a bátor, független, etikus ember, aki az elveiért, ha kell, az életét is adja. A Petőfi-vers hitelét az adja, hogy a költő maga is ezek szerint az elvek szerint élt. A [Rongyos vitézek](#) olyan ars poetica vers, amelyben forma és tartalom kapcsolatán van a hangsúly. A „rongyos” jelző a formai egyszerűsége utal, a „vitézek” metafora a versek harcos természetére. Petőfi azt sugallja, hogy ő is tudna poeta doctus (tudós költő) lenni, aki sokat ad a formára, de nem akar, mert a tartalmat, az ügyet fontosabbnak tartja. Ez a vers mutatja legjobban, hogy Petőfi a benne rejlő költői lehetőségek közül tudatosan választott. Ez a választott költőszerep, a küldetés azonban válságokkal járt együtt, erről vall a létösszegző elbeszélőköltemény, [Az apostol](#).

A humoros Petőfi

Nincs még egy klasszikus költőnk, akinek annyi humoros verse lenne, mint Petőfinek. A komikum egész költészetének egy erős vonulata, többek között ez is tette oly népszerűvé. Már korai verseiben megnyilvánul a nyelvi humor iránti érzéke. Alkalmi versei között különösen sok a költői tréfa, ilyen a *Disznótorban* is. A humor forrása a pátosz és a humor vegyítése, a disznótor és a halál összekapcsolása. A készülő hurkát az élet fonalával keveri, a disznótoros gombócot az élet-halál filozofikus kérdésével. Mire a disznótoros (aza az étel) elkészül a vers végére, halotti tor lesz belőle.

S életünk fölé ha

A halál

Romboló torát meg-

Ülni száll:

Egy gömböc legyen a

Magas ég,

És mi a gömböcben

Töltelék!

Maga versforma is bravúros. A rövid sorok mindig megnehezítik a téma kifejtését, mert megkötik a költő kezét. Itt ráadásul a páros sorok csak három szótagúak, mégis szellemesen rímelnék. Igazi asszonáncok ezek, azaz a legnemesebb rímfajták: A halál/Ülni száll, Magas ég/Töltelék. Ez a fajta nyelvi lelemény teszi Petőfit ezekben az „odavetett” versekben is igazi stílusművésszé.

[Disznótorban](#)

[Csokonai](#)

[A tintásüveg](#)

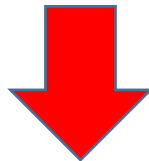
[A helység kalapácsa](#)

[elmondja Mácsai Pál](#)

[Petőfi és Arany levelezése](#)

Humoros költészetének csúcsa [A helység kalapácsa](#) c. vígeposza vagy eposzparódiája. Paródiának nevezünk minden olyan művet, amely más alkotások vagy alkotók stílusát figurázza ki a **stílusjegyek eltúlzásával**. Az eposzparódia (vígeposz) ősi műfaj, Homérosznak

tulajdonítják a *Békaegérharcot*, mely az *Iliász* paródiája, s magyar megfelelőjét Csokonai írta. Híres vígeposz a felvilágosodás korából: Alexander Pope: *Az elrabolt hajfűrt*. A túlzás mellett az eposzparódia másik eszköze a **forma és a tartalom ellentéte**. Ez megnyilvánulhat abban, hogy **komoly témát humoros hangnemben** ad elő, vagy fordítva: **a nevetséges történetet emelkedett hangnemben**, azaz patetikusán. A helység kalapácsára ez utóbbi jellemző. Az eposzparódia tehát a klasszikus eposzok kellékeit és patetikus hangnemét alkalmazza, de cselekménye azokéval szemben kisszerű, nevetséges. A humor forrása tehát a mű témája és hangneme közötti feszültség. Hősei általában a nagyformátumú hősök (Akhilleusz, Odüsszeusz, Aeneas) paródiái. Petőfi *A helység kalapácsával* elbúcsúzik a klasszikus eposz már elavult műfajától, s egyben a múltba tekintő, heroizáló romantikától is (ld. Vörösmarty: *Zalán futása*) A mű üzenete, hogy a korabeli magyar valóságról már nem lehet az eposz veretes műfajában írni. Külön érdekessége, hogy a „népies” Petőfi épp a népi alakokat mutatja be **groteszk humorral**, őket is kifigurázva. Ebből is látszik, hogy **nem idealizálta a népet**, látta gyengeségeit is. Bár romantikus költő, szemlélete már sokszor realista.

Petőfi: A helység kalapácsa részletek

INVOKÁCIÓ

Első ének

Szeretnek az istenek engem,

Rémítő módra szeretnek:

Megajándékoztak ők

Oly ritka tudóvel,

Mely a csatavészek

Világrendítő dúlakodásit

Illendően elkurjantani képes,

S melyet tőlem minden kántor irigyel.

És hogy férfi legyen,

Méltó e tudóhoz,

Lön az égi hatalmak irántami hajlandóságából

A széles tenyerű Fejenagy,

A helységi kovács,

Vagy mint őt a dús képzeletű nép

Költőileg elnevezé:

A helység kalapácsa: –

Ti, kik erős lélekkel birván

Meg nem szeppentek a harci morajtól,

Halljátok szavamat!

De ti, akiknek szíve

Keményebb dolgoknál a test alsó részébe

hanyatlik,

Oh ti kerüljétek szavamat!

A klasszikus eposz első kelléke az invokáció, azaz a segélykérés, mert a görögök szerint csak a múzsa segítségével lehet sikeres a mű.

Petőfi a segélykérés helyett henceg, az istenek kegyeltjének nevezi magát. Már itt látszik a mű **stílusparódiája: keveri a pátoszt a népi vagy köznyelvi humorral**, ettől lesz **groteszk** a stílus. Petőfi idejében ezek a kifejezések a szleng határát súrolták. Körülírással utal a nyers népi humorra:

„akiknek szíve

Keményebb dolgoknál a test alsó részébe

hanyatlik” – magyarul: akik be...nak a

félelemtől.

ELŐCSATÁROZÁS

Első ének

Csend vala hát;

Csak két éhes pók harcolt

Életre, halálra

Egy szilvamagon-hizott légy combja felett;

De, oh balsors! A combot elejték.

Egy egér fölkapta, s iramlott

Véle az oltár háta mögé

A tiszteletes reverendájába,

S lakomáz vala.

S a pókok szeme koppant”

EPOSZI HASONLAT

Első ének

„Megvan...ahá, megvan!” rikkanta,

S komoly orcájára derű jött:

Mint kiderül példának okáért

A föld, mikor a nap

Letépi magáról

A felhők hamuszín ponyváját;

Szintén így kiderül

A sötétlő konyha is éjjel,

Ha kólyika kezdi gyötörni

A mopszli-kutyácskát,

S a tekintetes asszony

Rémülve kiált

A cselédi szobába:

„Panni te! Kelj fel,

Rakj tüzet, és melegíts téglát...

De szaporán! ...”

A klasszikus eposzban az előcsatározás, az **enumeráció** a szembenálló seregek, fegyverzetük, hőseik részletező leírását adja, azaz felvonultatja őket.

Petőfi a **kicsinyítés** eszközével (pók, légy, egér) vetíti előre a komikus, kisszerű kocsmai verekedést. Itt a humor forrása a történet és a hangnem közötti feszültség.

Feladat: Emeljétek ki a patetikus hangnem kifejezéseit!

A homéroszi eposzok egyik toposza a hosszú hasonlatlanc, ezt nevezzük eposzi hasonlatnak. Ezek az Iliász és az Odüsszeia legköltoőbb részei, amelyekben a költői fantázia gazdagsága nyilvánul meg.

Petőfi itt is a **groteszk** eszközével él: emelkedett hangnemben beszél szélestenyérű Fejenagyról, aki „éles elméjével” rájön, hogy a templom zárva van — valójában a butaságára utal. A derűs arckifejezésről először a hajnali ég kiderülésére asszociál egy emelkedett, gyönyörű képpel: „mikor a nap Letépi magáról / A felhők hamuszín ponyváját”. Ezt a romantikus képet töri meg az éjjeli konyhajelenettel, a hasmenéses kutya (kólyika) történetével. Az összekötő kapocs a nap és a konyha fénye.

EVOKÁCIÓ

Második ének

Regényes domb tetejében
 A helység nyugati részén,
 Honnan faluszerte
 Legjobban látni sarat, port,
 Már mint az idő járása vagyon ; –
 Mint mondom: a helység
 Nyugati részén,
 Környékezve csalántól
 S a növények több ily ritka nemétől,
 Áll a díszes kocsmá, amelyet
 Sajátjának nevez
 Isten kegyiből
 És egykori férjének szorgalmából
 A szemérmes Erzsók asszony...
 Mint őt nevezék.

SZERELMI SZÁL

Harmadik ének
 (a lágyszivű kántor vallomása)

„Kimondom:
 Mi furja az oldalamat.
 Kimondom, igen,
 Nem holmi cikornya-beszéddel,
 De az érzés egyszerű hangján: –
 Keblem kápolnájában
 A hűséges szerlemnek
 Az öröklétnél
 Fél röffel hosszabb gyertyája lobog
 Szent lobogással.
 S éretted lobog az,
 O szemérmes Erzsók!
 S ha meg nem koppantod
 A viszontszerelem koppantójával:
 El fog aludni
 Életem is!...
 Itt várom ítéletemet;
 Most, rögtön, ezennel
 Mondja ki szűz ajakad:
 A reménység zöldkoszorúja
 Övedd-e homlokomat,
 Vagy a kétségbeesésnek
 Bunkósbotja
 Üssön agyon? ...”

Az evokáció a hely szellemének megidézése. A klasszikus költészetben ez a rész mindig nagyon expresszív, költői leírás. Íme az evokáció Vörösmarty *Zalán futása* c. hősi eposzának elejéről:

„Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?
 Századok ültenek el, s te alattok mélyen enyésző
 Fénnyel jársz egyedül. Rajtad sűrű fellegek, és a
 Bús feledékenység koszorúatlan alakja lebegnek.”
 (1825)

Petőfi a dicső múlt helyett a kisszerű, provinciális magyar valóságot idézi meg, a saras, poros falut. Itt mutatja be a helység „szép Helénáját”, a kocsmárosnét, szemérmes Erzsókot, aki „nem issza a bort, csak úgy dönti magába.”

Feladat: Határozzátok meg, milyen költői eszközök a humor forrásai ebben a részben! Emeljétek ki a keveredő stílusrétegeket (szépirodalmi-köznyelvi, népi)! Hol utal metaforával, körülírással a testi szerelemre? (Egyébként a mű tele van hasonló, sikamlós utalásokkal.)

Klasszikus eposz: Iliász /Odüsszeia	Vígeposz: A helység kalapácsa
Szerkezeti egységek: <ol style="list-style-type: none"> 1. Invokáció (Segélykérés) 2. Propozíció 3. Enumeráció 4. Peroráció 	A szerkezeti egységeket megtartja .
Cselekmény: Egy egész nép életére kiható harci esemény + szerelmi szál	Cselekmény (kicsinyítés , komikum) harc: egy egész falu életére kiható kocsmai verekedés szerelmi szál: szemérmes Erzsók kegyei iránt való versengés
Főhős: Nagy formátumú, jelentős személyiség: herosz vagy halandó (Akhilleusz, Odüsszeusz, Aeneas)	Főhős: <i>Széles tenyerű Fejenagy Odüsszeusz paródiája</i> . Tenyeres-talpas parasztember, lassú felfogású. <i>Szemérmes Erzsók ötvenöt éves bájaival</i> Heléna paródiája, miatta tör ki a verekedés.
Toposzok: mitológiai keret epitheton ornans (pl. leleményes Odüsszeusz) hosszú hasonlatlánc ismétlődő sorok	Minden kelléket megőriz, kivéve a mitológiai keretet. epitheton ornans (eposzi jelző): <i>A helybeli lágyszivű kántor,</i> <i>A béke barátja Bagarja uram,</i> <i>Harangláb, a fondor lelkületű egyházi,</i> <i>Vitéz Csepü Palkó, a tiszteletes két pej csikájának jókedvű abrakolója</i>
Hangnem: emelkedett, patetikus	Hangnem: A humor forrása. A kisszerű, nevetséges eseményt emelkedett (patetikus) hangnemben adja elő, ez a groteszk .
Stílus: szépirodalmi, „fentebb stíl”	Stílus: Keveri a stílusrétegeket, a szépirodalmi, fentebb stílt a vaskos, nyers népi humorral. Az alpári szókimondást költői körülírással kerüli el.

<p>Verselés: hexameter</p>	<p>Verselés: többnyire kötetlen, szabad versre emlékeztető rímtelen szöveg.</p> <p>DE! Időnként időmértékes verselésre vált:</p> <p>– UU – – – – – – – – </p> <p><i>Csend vala hát; / Csak két é hes pók har colt</i></p> <p>– – UU – U / – – UU – – – –</p> <p><i>É letre, ha lálra / Egy szil vamagon- hizott légy</i></p> <p>– UU –</p> <p><i>combja felett;</i></p> <p>Daktilusokat – – UU és anapesztusokat</p> <p> UU – rejt a spondeusok – – közé,</p> <p>ezzel kelti a hexameter hatását.</p>
-----------------------------------	--

A népies Petőfi

Megy a juhász számaron

Befordúltam a konyhára

Egy estém otthon

elmondja Szabó Gyula

Fa leszek, ha...

Az **irodalmi népiesség** a romantika egyik irányzata, kiemelkedő alakja Robert **Burns** a skót költő, aki a népdalok hatására írt népies műdalokat. Ugyancsak ő köti össze a népiességet a groteszkkal. *Kóbor Tamás* c. humoros költeményét Arany János fordította magyarra. **Petőfi népiessége több szintű:** kezdetben ír **népdal imitációkat** (utáztatokat), ilyen a *Hortobágyi kocsmárosné* és a *Befordúltam a konyhára*. Néhány népdal imitációja olyan jól sikerült, hogy bekerült a népköltészetbe, úgy kezdték el énekelni, hogy a szerző neve eltűnt, azaz folklorizálódott. Egy magasabb foka népiességének, amikor a népdalok ritmusát, az ütemhangsúlyos verselést már saját, szubjektív élményeinek megírásakor használja, s ezzel **a népiességet a nemzeti költészet szintjére emeli**. Ilyen verse az *Egy estém otthon*, illetve a *Fa*

leszek, ha... . Petőfi óta a népdalforma nemcsak stílusimitáció, hanem a magyar költészet egyik jellemző verstípusa, amely később, például József Attilánál filozofikus tartalmat is képes hordozni.

Az *Egy estém otthon* stílus és verselési bravúr. Családi lírájának kiemelkedő darabja. Vegyíti az emelkedett szépirodalmi stílust a beszélt köznyelv fordulataival: „Hja”, „Továbbá”. Ettől olyan bensőséges a hangja. Hangneme is kevert: apjával folytatott dialógusát humoros-ironikus hangnemben közvetíti, anyjáról patetikusan ír. Prozódíája is bravúr: egy **modernizált bordal**. Verselése szimultán: időmértékesen és ütemhangsúlyosan is skandálható.

U – | U – | U – | – **anakreóni sor** 4 / 3 ütemezésű

Boroz ga tánk a párn mal

U – | U – | U – | fél lábbal rövid anakreóni 4 / 2

i vott a jó ö reg

U – | U – | U – | – **anakreóni sor** 4 / 3

s a ked vemért ez egy szer

U – | U – | U – | fél lábbal rövid anakreóni 4 / 2

az is ten áld ja meg

A modern Petőfi

[Annyit sem ér az élet...](#)

[Az örült](#)

[elmondja Haumann Péter](#)

[Világosságot!](#)

[elmondja Turek Miklós](#)

AZ ÓRÜLT

- - - - Mit háborgattok?
Takarodjatok innen!
Nagy munkába' vagyok. Sietek.
Ostort fonok, lángostort, napsugarakból;
Megkorbácsolom a világot!
Jajgatnak majd és én kacagok,
Mint ők kacagtak, amikor én jajgattam.
Hahaha!
Mert ilyen az élet. Jajgatunk s kacagunk.
De a halál azt mondja: csitt!
Egyszer már én is meghalék.
Mérget töltöttek azok vizembe,
Akik megitták boromat.
S mit tettek gyilkosaim,
Hogy gaztettöket elleplezzék?
Midőn kiterítve feküdtem:
Reám borúltak s könnyezének.
Szerettem volna fölugrani,
Hogy orraikat leharapjam.
De nem harapom le! gondolám,
Legyen orrok és szagolják,
Ha rothadok, s füládjának meg.
Hahaha!
És hol temettek el? Afrikában.
Az volt szerencsém,
Mert egy hiéna kiása siromból.
Ez az állat volt egyetlen jóltevőm.
Ezt is megcsaltam.
Ő combom akarta megenni:
Én szívemet adtam oda,
S ez oly keserű volt, hogy megdöglött tőle.
Hahaha!
De hiába, csak így jár,
Ki emberrel tesz jót. Mi az ember?
Mondják: virágnak gyökere,
Amely fönn a mennyben virúl.
De ez nem igaz.
Virág az ember, melynek gyökere

Ott lenn van a pokolban.
Egy bölcs tanított engemet erre,
Ki nagy bolond volt, mert éhenhala.
Mért nem lopott? mért nem rabolt?
Hahaha!
De mit kacagok, mint a bolond?
Hisz sírnom kellene.
Siratni, hogy oly gonosz a világ.
Az isten is felhőszemével
Gyakran siratja, hogy megalkotá.
De mit használ az ég könnyűje is?
A földre hull, a ronda földre,
Hol az emberek lábbal tiporják,
S mi lesz belőle,
Az ég könnyéből?... sár.
Hahaha!
Oh ég, oh ég, te vén kiszolgált katona,
Érdempénz melleden a nap,
S ruhád, rongyos ruhád a felhő.
Hm, így eresztik el a vén katonát,
A hosszú szolgálat jutalma
Egy érdempénz és rongyos öltözet.
Hahaha!
S tudjátok-e mit tesz az emberi nyelven,
Midőn a fürj azt mondja: pitypalatty?
Az azt teszi, hogy kerüld az asszonyt!
Az asszony vonzza magához a férfiakat,
Mint a folyókat a tenger;
Miért? hogy elnyelhesse.
Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes;
Arany pohárban méregital.
Én ittalak, oh szerelem!
Egy harmatcseppnyi belőled édesebb,
Mint egy mézzé vált tenger;
De egy harmatcseppnyi belőled gyilkosabb,
Mint egy méreggé vált tenger.
Láttátok-e már a tengert,
Midőn a fergeteg szánt rajta

És vet beléje halálmagot?

Láttátok a fergeteget,

E barna parasztot,

Kezében villámösztrókéval?

Hahaha!

Ha megérik a gyümölcs: lehull fájáról.

Érett gyümölcs vagy, föld, lehullanod kell.

Még várok holnapig;

Ha holnap sem lesz a végítélet:

Beások a föld közepéig,

Lóport viszek le

És a világot a

Levegőbe röpítem... hahaha!

Szalkszentmárton, 1846. január

Az örült Petőfi második korszakában született, az **emberi és költői válság** idején, a *Felhők* korszakban. Modern létösszegző mű. Rímtelen **szabad vers**, nincs kötött ritmusa, a prózához áll közel. Ez nagy változás az első korszak irodalmi népiességéhez, a dalformához képest.

Az örült, a lírai én egy megkeseredett ember, aki csalódott a világban, az emberekben, a szerelemben, s ebbe tébolyodott meg. Az ő, látszólag zavaros **monológját** olvassuk. A szöveget a „Hahaha!” örült nevetés bontja gondolati egységekre. Ahogyan az örült elme gondolatai ugrálnak összevissza, úgy csapong a monológ egymáshoz nehezen kapcsolható gondolatok közt – „*Örült beszéd, de van benne rendszer.*”² – mondhatjuk. Ez a rendszer pedig a szabad asszociációs szerkezet. A **szabad asszociáció** egyéni képzetársítás, a megszokottól eltérő összekapcsolása egymástól időben és térben távol álló dolgoknak. Petőfi például „*vén kiszolgált katonának*” nevezi az eget, s a napot a katona „*érdempéznének*”, a felhőket az ég „*rongyos ruhájának*”. A hagyományos képzetársításokhoz képest ezek Petőfi korában nagyon egyéni, **bizarr metaforák**. A vihart /fergeteget „barna parasztnak” hívja, aki „halálmagot” vet a tengerbe. Nem összevissza beszéd ez, nagyon is modern logikát követ, ami szakít a klasszikus asszociációkkal, toposzok megszokott jelentésével (pl. ég – mennyország). A szabad asszociáció a 20. századi avantgárdtól válik általánosan használt költői eszközzé. Petőfi később visszatér a kötött formákhoz, műfajokhoz, a modern kísérletet nem folytatja, de *Az apostolban* visszatér ehhez a kötetlen versbeszédhez.

² A *Hamlet*ben mondja Polonius Hamlet beszédéről.

Nemzeti dalelmondja Csujja Imreelőadja a Fonográf együttesA nép nevébenelőadja Kézdy GyörgyFöltámadott a tengerDicsőséges nagyurakelőadja Mácsai Pál

Politikai verseivel Petőfi **közügygé tette az irodalmat**, s egy **új témát** honosított meg a magyar költészetben. A gondolati líra az aktuális politikai költészettel gazdagodott, mégpedig magas szinten. Petőfi a francia forradalom történetének lelkes olvasója volt, elkötelezett köztársaságpárti. A korabeli reformmozgalmak között a republikánusok (Táncsics, Petőfi) a radikálisok közé tartoztak. Egy anekdota szerint a nemesek hosszas tanakodás után csak azért fogadták el a jobbágyfelszabadítást, mert Széchenyi azzal riogatta őket, hogy Petőfi negyvenezer paraszt élén táborozik Rákos mezején. (Nem volt igaz.)

Petőfi politikai versei nagyon hatásosak, **szuggesztívek**. Ennek oka a **tömör, szentenciózus stílus**. A szentencia rövid, bölcs mondás. Ez a szentenciózus fogalmazás nagy **drámai erővel bír**. Bizonyítják ezt a *Nemzeti dal* **rövid, tételszerű mondatai**, erkölcsi parancsai. Határozott, kategorikus megfogalmazások, **erős jelzők** biztosítják a szuggesztív hatást:

*Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.*

A nép nevében is ezzel a tömör, lényegre törő versbeszéddel hat. Szuggesztivitását külön fokozza a keretes szerkezet, amelyben kétszer hangzik el a „fenyegető” versszak:

*Még kér a nép, most adjatok neki;
Vagy nem tudjátok: mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz... ugy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!*

A szentenciózus megfogalmazás mellett a **racionális és erkölcsi érvek** súlya adja a vers elementáris hatását.

*S miért vagytok ti kiváltságosok?
Miért a jog csupán tinálatok?
Apáitok megszerzék a hazát,
De rája a nép-izzadás csorog.*

A *nép nevében* politikai okokból is kiemelkedő vers, hiszen benne, a fenyegető részek ellenére Petőfi **békés társadalmi kiegyezést kínál** a nemeseknek, forradalmi lázadás helyett. A királyellenes, republikánus **Petőfi képes a konszenzusra**³ is, ez is megfontoltságát, komoly gondolkodását bizonyítja. A rebelist legyőzi az osztársadalmi érdek.

Petőfi, az egyetemesség költője

[A puszta, télen](#)

[előadja Gáti József](#)

[Minek nevezzetek?](#)

[előadja Cserhalmi György](#)

[Egy gondolat bánt engemet...](#)

[előadja Bessenyei Ferenc](#)

³ konszenzus: megegyezés különböző érdekek között

Beszél a fákkal az őszi szél

elmondja Ficza István

Petőfi költészete 1847-re a nemzeti klasszikusaink közé emeli, de már egyetemes értéket is teremtett. Többféle stílussal kísérletezett, s mint láttuk, végül a küldetéses költő szerepe mellett döntött. Témái azonban nem szűkültek le, a harmadik korszak versei széles skálán mozognak. Politikai-forradalmi versei mellett kiemelkedik tájköltészete, hitvesi lírája, látomásos költészete, s közben számos alkalmi verset is ír, amelyek komoly témákat érintenek.

Stílusa letisztult, a szubjektív, bensőséges hang kifinomult költői képekkel párosul. Közöttük egyre több a **látomásos, összetett költői kép**. Az irodalmi népiesség egyszerű metaforáit elhagyva, bonyolultabb, **több jelentésű** képeket alkot. Erre kiváló példa *A puszta, télen*. Ugyanazt a tájat látjuk, mint *Az alföldben*, csak már egy összetettebb látásmóddal. *Az alföldben* a szülőföld még önmaga szépségéért volt jelen, *A puszta, télen*-ben a táj már többletjelentést hordoz. A többletjelentést **konnotatív jelentésnek** is hívjuk. (Például a „körte” szó elsődleges jelentése a gyümölcs, konnotatív jelentése az égő.) Már a vers címe is a „puszta” szó kettős jelentésére utal, egyszerre a tájegység neve, másrészt a téli alföld üressége is benne van a jelzőben. Az összetett költői képre több példa is van a versben.

*Mint befagyott tenger, olyan a sík határ,
Alant röpül **a nap**, mint a fáradt madár,
Vagy hogy **rövidlátó**
Már öregkorától,
S le kell hajolnia, hogy valamit lásson...
Igy sem igen sokat lát a pusztaságon.*

A „fáradt madár” hasonlatból indul ki a költői kép. Ez még egy egyszerű hasonlat, amit azzal bonyolít, hogy az alacsonyan röpülő napról egy rövidlátó öregemberre asszociál, itt már metaforáról beszélünk. Végül meg is személyesíti, **antropomorfizálja a napot**, azaz emberi tulajdonságokkal ruházza fel. Az összetett képnek tehát három jelentéssíkja van:

1. alacsonyan járó nap
2. fáradt madár
3. rövidlátó, öregember

Ez a **költői montázs**⁴, amikor több képet összemoss a költő. Ezt a montázstechnikát a modern festészet és a filmművészet az irodalomtól tanulta. **Minden metafora montázs**, amelyben két szó jelentését összevágjuk, összemossuk.

*Most uralkodnak a szelek, a viharok,
Egyik fönn a légben magasan kavargó,
Másik alant nyargal
Szikrázó haraggal,
Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő,
A harmadik velök birkozni szemközt jó.*

Feladat: *Ebben a versszakban a szelek válnak összetett képpé. Mondjátok meg, milyen konnotatív jelentéssel ruházza fel őket a költő, milyen jelenéssíkjai vannak a képnek!*

*Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér a szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.*

Az utolsó versszakban a napot antropomorfizálja újra. Milyen konnotatív jelentést kap ebben a kozmikus látomásban?

A gazdag összetett költői képek mellett feltűnő a szerkesztés tudatossága is, amit már Az alföldben is megfigyelhettünk. **A tájleírás átgondolt logikát követ** itt is:

1. egy globális képpel indít az égről,
2. majd leereszkedik a földre, bejárja a táj jellegzetes helyszíneit,
3. kibontja a részleteket,
4. a végén újra felemelkedik, s a horizontról búcsúzik egy látomásos képpel.

Petőfi tájverseiben a költő tekintetét követjük, ami, mint egy mozgó kamera járja be az égtől a földig a vidéket. A mozgó kamera hasonlat persze anakronizmus⁵, hiszen Petőfi idejében még nem volt film, de hogy a film mit köszönhet az irodalomnak, bizonyítják az ő versei is. (Később József Attila leíró verseiben is ez a mozgó kamera-tekinet figyelhető meg, például a [Külvárosi éj-ben.](#))

⁴ montázs: a festészetben különböző anyagok, képek összeszerkesztése, a filmben a vágás

⁵ anakronizmus: nem a kornak/időnek megfelelő

Nemcsak hitvesi költészetének, de stílusművészetének is kiemelkedő darabja a *Minek nevezzelek?*

MINEK NEVEZZELEK?

Minek nevezzelek,
Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Mikéntha most látnák először...
E csillagot,
Amelynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja,
Mely lelkem tengerébe foly -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha rám röpítéd
Tekinteted,
Ezt a szelíd galambot,
Amelynek minden tolla
A békeség egy olajága,
S amelynek érintése oly jó!
Mert lágyabb a selyemnél
S a bölcső vánkosánál -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha megzendülnek hangjaid,
E hangok, melyeket ha hallanának,
A száraz téli fák,
Zöld lombokat bocsátának
Azt gondolván,
Hogy itt már a tavasz,
Az ő régen várt megváltójok,
Mert énekel a csalogány -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha ajkaimhoz ér
Ajkadnak lángoló rubintköve,
S a csók tüzében összeolvad lelkünk,
Mint hajnaltól a nappal és az éj,
S eltűn előlem a világ,
Eltűn előlem az idő,
S minden rejtélyes üdvességeit
Árasztja rám az örökkévalóság -
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek?
Boldogságomnak édesanyja,
Egy égberontott képzelet
Tündérleánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,
Lelkemnek egyedüli
De egy világnál többet érő kincse,
Édes szép ifju hitvesem,
Minek nevezzelek?

Pest, 1848. január

A hitvesi költészet nem jellemző téma, a házasság után már ritkán szoktak szerelmes verseket írni a költők. (Először Victor Hugo írt a feleségéhez, gyermekeihez, Petőfin kívül még Kosztolányi Dezsőnek és Radnóti Miklósnak van hitvesi lírája.) A *Minek nevezzelek?* azért is megható, mert miközben egy tudatosan kimunkált költői mű, ennél szebbet, bensőségesebbet a házasság előtt sem írt Júliához. A szinte mérnöki pontossággal kidolgozott képek, a költői játék nem nyomja el az érzelmek őszinteségét.

Láttuk modern versében, *Az örültben*, hogy szabad asszociációkkal él, amit később nem folytatott, de az asszociáció, mint a leírás logikája megmaradt. Minden egyes versszak egy metaforaláncre épül, amellyel a hitves szépségéről elvont dolgokra asszociál.

1. vsz: szem→csillag→sugár→szerelem patakja→**lelkem** tengere
2. vsz: tekintet→**galamb**→tolla→**olajág**→selyem→**bölcső** vánkosa
3. vsz: hang→lomb→tavasz→csalogány→**megváltó**
4. vsz: ajak→rubintkő→csók→**üdvösség**→**örökkévalóság**

A metaforalánc a tekintettől **bibliai toposzokon** át a megváltóig ível, így emeli a kedvest a mítoszba, szerelmüket az öröklétbe. A szerelmi idillt, a csókot a szentséggel köti össze, olyan, mintha a világ misztériumával egyesülnének — ez jellegzetesen romantikus gondolat: **a szerelem** egyfajta **beavatás** egy magasabb rendű létbe.

Az utolsó versszakban, elhagyva az égben járó képzeletet, egyszerű, hétköznapi kifejezésekkel nevezi meg Júliát: *Édes szép ifjú hitvesem*. Ezt a bensőséges vallomást készítik elő a kedves alakját az istenséggel összekötő metaforák. A vers egyszerre klasszikus és modern. A rímtelen versszakok, az asszociációs játék már a modern költészetet előlegzi, de a klasszikus metaforák (szem=csillag, „lelkem tengere”) még hagyományosan romantikusak.

A VERSELEMZÉS

A verselemzés menete

A műelemzésre nincs recept, egy vers sokféleképpen megközelíthető. Ha komplex értékelésre törekszünk, akkor tanácsos az alábbi gondolatmenetet követni. Először csak vázlatot készítünk, amelynek során a következő szempontokat érdemes figyelembe venni. Ha rész témákra bontom az esszé gondolatmenetét, könnyebb a dolgom, nem kapkodok ide-oda.

- **a vers témája**
- **műfaja**

- **címe**
- **szerkezete/gondolatmenete**
- **poétikája/költői eszközei**
- **hangneme**
- **prozódiaja (verselése)**

Miután többször elolvastuk a művet, először a **témáját** közelítjük meg globálisan, anélkül, hogy a részletekbe belemennénk. Egy vers általában rétegzett témájú, több jelentéssíkja lehet, ezeket a részletes elemzéskor érdemes feltárunk. Bevezetésképp csak behatároljuk a témát: pl. vallomásvers, amelyben a költő közvetlenül vagy közvetetten vall érzéseiről. Vagy: gondolati vers, amely filozófiai kérdéseket feszeget.

Ezután meghatározzuk **műfaját**, műfaji jellegzetességeit. Pl.: a vers klasszikus óda, majd leírjuk az óda jellemző tulajdonságait.

A vers **szerkezetének** vizsgálatakor a gondolatmenet kiindulópontját és végpontját érdemes összevetni, ekkor látjuk, hogy a gondolat honnan hová ível, milyen egységekre osztható, s azoknak a nagy témán belül mi a szerepük.

A **poétika** elemzésekor azt figyeljük, hogy a szöveg milyen nyelvi eszközökkel (metaforikus vagy retorikus versbeszéd) hordozza az üzenetet, s azoknak mi a szerepe az egész műben. A **tartalmi-formai elemzés párhuzamosan** halad, hiszen a versben a költői eszközök nem jelentés nélküli díszek, hanem jelentéshordozó elemek. Ekkor határoljuk be a **korstílust** is, amibe az adott mű tartozik.

A **prozódia** meghatározásakor meg kell találnunk, hogy a vers ritmikája időmértékes-e vagy esetleg ütemhangsúlyos, netalán gondolatrítmusra épül.

Csak miután elkészítettük a vázlatot, fogunk hozzá az elemzés felépítéséhez. Eldöntjük, hogy miről írunk az **expozícióban** (bevezetés) és a **konklúzióban** (befejezés), hogy ne ismételjük önmagunkat. Csak ekkor építjük fel az **argumentáció (tárgyalás) gondolatmenetét**, vagyis a részletes verselemzést. A mű értékelésekor érdemes más költők hasonló témájú verseit is megemlíteni, összevetni vele.

Kerüljük a vers életrajzi szempontú értelmezését, mert vakvágányra vezethet minket! Ha a költő életrajzából indulunk ki, fennáll a veszélye annak, hogy leszűkítjük a mű jelentését, esetleg félreértjük a mű szimbolikáját. Az életrajz ismerete természetesen árnyalhatja a mű üzenetét, de ha az életrajzi vonatkozások szövegszerűen nem jelennek meg a versben, akkor fölösleges utalni rájuk, hacsak nincs jelentésmódosító szerepük.

Minden vers több szinten értelmezhető.

1. A verset, mint önálló művészi szöveget elemzem, jelentését belső összefüggéseiből hámozom ki, nem térek ki az alkotó más műveire, nem kapcsolom más szerzők hasonló műveihez, társadalmi vagy filozófiai törekvésekhez.
2. A verset az alkotó más műveivel együtt is vizsgálom, kimutatom a költőt hangsúlyosan érdeklő gondolatok, motívumok rendszerét, fejlődését.
3. Stilisztikailag behatárolom valamilyen korstílusba, és elemzem a jellemző stíluselemeket.
4. Gondolati vers esetében vizsgálhatom a koreszmék összefüggéseiben, esetleg filozófiai háttérét keresem. Itt már komolyabb tanulmányokra van szükségem, hiszen ismernem kell a kort, a költőt ért filozófiai-eszmei hatásokat.

Az alábbiakban egy diák elemzését olvashatjátok.

Pissinger Flóra

Petőfi Sándor: Beszél a fákkal a bús őszi szél...

Petőfi Sándor a magyar irodalom egyik kiemelkedő alakja, emellett az 1848-49-es forradalom aktív résztvevőjeként vonult be a történelembe. A *Beszél a fákkal a bús őszi szél...* megírásakor, a fentebb említett eseményeket megelőző évben már forrtak az indulatok, amit a vers is közvetít.

A mű vershelyzete az első versszak. Egy őszi délutánon, Petőfi kitekint a kertre, míg felesége, Júlia elaludt a karjaiban. A fákat és a szelet is megszemélyesíti, úgy írja le a viharra készülődő tájat, mintha a fák beszélgetnének. A hangulat itt még nyugodt, bensőséges, ám a készülődő vihar előrevetíti a feszültséget. Ezek után azt is megtudjuk, hogy amíg Júlia alszik, férje könyvet olvas a szabadságharcokról. Talán a kedvencéről, a francia forradalomról lehet szó, de egyértelműen nem először került a kezébe, hiszen úgy nyilatkozik róla, hogy ez az ő „imakönyve”. Itt élesen szembe állítja egymással életének két részét, a szerelmet és a szabadságot: „Egyik kezemben édes szendergőm / Szelideden hullámzó kebele, /Másik kezemben imakönyvem: a /Szabadságháborúk története!” Ezt a képet könnyű magunk elé képzelni, ám a költő valószínűleg ezt ugyanannyira értette elméleti síkon, mint gyakorlatban. Számára a két legfontosabb dolog a felesége (szerelme), és a szabadság. Ettől a résztől, elszakadunk a fiatal házaspár idilli képétől, és egy apokaliptikus látomás tárul elénk. A következő versszakban azt látjuk, milyen más a szabadságharc szellemisége, a kikényszerített

háborúkkal szemben. Először leírja, hogyan hajtják „ostorozzák” a népet, amikor nem saját érdekéért kell csataterre menni, ezzel szemben, amikor a szabadságról van szó, mindenki önként megy, halálfélelem nélkül: „*És a szabadság? egyet mosolyog, /S mind, aki híve, a harctérre lép,*”. Petőfi hisz a forradalomban, de ő is világosan látja, mennyi áldozattal fog járni; „*Hány drága élet hullt már érted el,/Oh szent szabadság!...*” ám ezután rögtön azt is hozzáteszi, biztos a sikerben: „*De lesz, ha nincs: tiéd a diadal*”. Egy pillanatra sem inog meg a hitében, nem bizonytalanodik el a szabadságharc sikerében. Az utolsó versszak igazán sötét látomás a jövőről; vér, halottak mindenütt. Ez a rész azonban egyben fenyegetés is azoknak, akik közte és a céljai közt állnak : „*Saját vérök tavába fúlnak bé/A szabadságnak ellenségei!...*”. Itt már egyértelműen győzött a forradalom, és leszámol az elnyomókkal.

A zárósor, az eddig minden versszak végén ismétlődő refrén, ellentétben áll az utolsó rész hangulatával, és visszaidézi az első két versszak idilljét. Itt megint a kedvest látjuk, aki férje erőszakos gondolatai ellenére még mindig alszik. Petőfi pedig, bár elmerült gondolataiban, feleségét nem felejtette el.

A *Beszél a fákkal a bús őszi szél* lelkesítő mű a szabadságról, és bár az ezt követő forradalom nem olyan véget ért, amilyenre Petőfi számított, szenvedélye és lelkesedése változások sorozatát indította be akkor, és később is. (431 szó)

PETŐFI A KORTÁRS ZENÉBEN

[Red Bull Pilvaker Szeptember végén](#)

[Red Bull Pilvaker Falu végén kurta kocsma](#)

[Red Pull Pilvaker Egy estém otthon](#)

[Kozmosz együttes: Világszakadtság](#)